

УДК 111.852“313”:161/162

DOI <https://doi.org/10.32782/hst-2023-15-92-03>

СУЧАСНА ЕСТЕТИКА: ЛОГІКА ЗМІН

ЛЮДМИЛА, КРИВЕГА¹
КАТЕРИНА, СУХАРЕВА²

Анотація

Актуальним і важливим завданням сьогодення є аналіз логіки змін у сучасній естетиці, напрямів її зацікавленості та оціночних суджень. Слід зазначити, що естетизація довкілля, життя і життєдіяльності суспільства загалом стає парадигмою розвитку сучасності. Тому викликає науковий інтерес дослідження логіки змін сучасної естетики, проблематики та категорії естетичної теорії сучасності. Мета статті – соціально-філософський аналіз проблематики сучасної естетики, логіки змін у естетичній теорії сучасності. **Об’єктом** дослідження виступає феномен сучасної естетики, а **предметом** дослідження виступають особливості сучасної естетики, що визначають спрямованість логіки змін у естетичному просторі. **Результати дослідження** полягають в тому, що наголошується, що логіка змін сучасної естетики характеризується постмодерністським форматом, розширенням меж художньої діяльності, інтересом до арт-практик, естетизацією потворного, використанням нових категорій й поширенням таких категорій як кітч та кемп, появою нових художніх прийомів та нових видів художньої діяльності, інтересом до проблем людей з нетрадиційною сексуальною орієнтацією, акцентуванням на можливість безлічі інтерпретацій творів мистецтва. Логіка змін сучасної естетики характеризується постмодерністським форматом, розширенням меж художньої діяльності, інтересом до арт-практик, естетизацією потворного, використанням нових категорій й поширенням таких категорій як кітч і кемп, появою нових художніх прийомів та нових видів художньої діяльності, інтересом до проблем людей з нетрадиційною сексуальною орієнтацією, акцентуванням на можливість безлічі інтерпретацій творів мистецтва. Заперечуючи традиції класичної естетики, постмодерністська естетика створює власні, бо традиції виступає формою збереження й розвитку суспільства. В пошуках естетичної насолоди сучасній людині особливо допомагає Інтернет, який надає необмежені можливості знайти свої мистецькі уподобання. **Перспективою подальших досліджень** в цьому напрямку є з’ясування сутності, видів та принципів існування арт-практик сучасності.

Ключові слова: естетика, естетизація, мистецтво, постмодернізм, арт-практики, естетизація потворного, категорії естетики.

Постановка проблеми. Сучасна людина стурбована власною безпекою, що охоплює право на життя в умовах миру, свободи та гідності, а також свободи від злиднів та безвиході та враховує її громадянські, політичні, економічні, соціальні та культурні права. В рамках навколишнього культурного простору **актуальним** і важливим завданням сьогодення є аналіз логіки змін у сучасній естетиці, напрямів її зацікавленості та оціночних суджень. Для сучасної естетики характерні значні зміни у проблематиці та категоріальному колу. Класична естетика поступово позбавляється лідерських позицій і домінуючою стає неklasичний формат естетичної теорії. Слід зазначити, що естетизація довкілля, життя і життєдіяльності суспільства загалом стає парадигмою розвитку сучасності.

Тому викликає науковий інтерес дослідження логіки змін сучасної естетики, проблематики та категорії естетичної теорії сучасності.

Аналіз останніх досліджень та публікацій, з яких розпочато вирішення даної проблеми та на які спирається автор. Аналіз процесів у сучасній естетиці має місце у роботах П. Гуера (Paul Guyer), Х. Штаубманна (Staubmann H.), Т. Кулки (Tomasz Kulka) а інших вчених. Основну увагу дослідники приділяли таким проблемам як послідовне руйнування та заперечення напрацювань класичних гуманітарних наук (філософії, філології, естетики, історії, мистецтвознавство), повне їхнє ігнорування та перенесення уваги на крайню периферію культурних цінностей (і навіть антицінностей) з відповідною розробкою з нуля нової «оптики», нового «дискурсу» тощо. Австрійський науковець Хельмут Штаубманн розглядає фундаментальні питання соціальної та культурної теорії через призму естетичної теорії. Спираючись на естетичні теорії Теодора В. Адорно, Толкотта Парсонса та Георга Зіммеля, він пропонує враховувати у тому числі чутливість соціальних дій, соціальне конструювання

Corresponding authors:

¹ Запорізький національний університет (Запоріжжя, Україна)
E-mail: ukra29@i.ua

ORCID iD: <http://orcid.org/0000-0002-4122-6183>

² Запорізький національний університет (Запоріжжя, Україна)
E-mail: esuhareva030@gmail.com

ORCID iD: <http://orcid.org/0000-0002-3994-2869>

нереальності та невпинний успіх, наприклад, музикальної групи The Rolling Stones як відображення специфіки сучасного суспільства та культури. Він наводить докази на користь переорієнтації сучасної філософської думки на основі ретельного вивчення символізму в цілому та мистецтва зокрема. Таким чином, науковець переносить основні ідеї та припущення філософської традиції на нове розуміння та перспективи естетики. Хельмут Штаубманн згоден з думкою Георга Зімеля, що деякі з загальнотеоретичних прозрінь філософ отримує «шляхом роздумів про сутність мистецтва» (Staubmann H., 2022). Пауль Гайер, американський філософ і провідний дослідник естетики в США (був президентом Американського товариства естетики у 2011–2013 роках) вважає у своїй тритомній праці «Історія сучасної естетики», яка була надрукована видавництвом Cambridge University Press у лютому 2014 року, що спрямованість до істини, почуттів та гри характерна для естетики на всіх етапах її становлення й особливо для сучасної, на яку особливо вплинули ідеї Людвіга Вітгенштейна. На думку П. Гайера, естетика повинна відобразити драматичні потрясіння сьогодення у філософії загалом, у мистецтві та у суспільному та політичному житті в цілому (Paul Guyer, 2014). Увага Томаша Кулки зосереджена в основному на питаннях сучасної естетики, таких як оцінка творів мистецтва, визначення поняття мистецтва, проблеми кітч (Tomasz Kulka, 1988). Деякі науковці, як і Гегель, використовують термін «філософія мистецтва» замість «естетика», підкреслюючи більшу увагу до проблем саме мистецтва і трактують естетику майже як мистецтвознавство, що на наш погляд, не зовсім вірно. Спираючись на наукову спадщину перерахованих вище вчених і з урахуванням реалій сьогодення, розглянемо стисло проблему логіки змін у сучасній естетиці.

Мета статті: соціально-філософський аналіз проблематики сучасної естетики, логіки змін в естетичній теорії сучасності.

Об'єктом дослідження виступає феномен сучасної естетики, а **предметом** дослідження виступають особливості сучасної естетики, що визначають спрямованість логіки змін у естетичному просторі.

Виклад основного матеріалу дослідження з обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Хронологічні рамки сучасної естетики зумовлені періодом із середини ХХ століття до теперішнього часу. Сучасна естетика

найбільш зумовлена такими течіями як постмодернізм, екзистенціалізм, психоаналіз, герменевтика, феноменологія, інтуїтивізм, мистецтво авангарду (сюрреалізм, кубізм, футуризм, дадаїзм тощо). І головною особливістю змін в естетичній теорії в цей період стає набуття естетикою **постмодерністського формату**. Термін «постмодернізм» часто використовують для позначення ери, стану свідомості, типу культури, філософської та естетичної парадигми другої половини ХХ – початку ХХІ століття. Постмодернізм як і модернізм виникає внаслідок прагнення удосконалювати мистецтво, бо змінюється світ. Постмодернізм можна тлумачити як особливий тип світогляду, що орієнтований на формування такого життєвого, зокрема і естетичного, простору, у якому головними цінностями стають свобода індивіда у всьому, спонтанність діяльності, ігровий початок; як свідомість, яка спрямована на заперечення будь-яких норм і традицій – етичних, естетичних, методологічних тощо, на відмову від авторитетів будь-якого рангу, починаючи від держави, великої національної ідеї, моральних парадигм та закінчуючи правилами поведінки людини у спілкуванні з іншими. В сучасних дослідженнях звертається увага на постмодерністську парадигму сучасної естетики і визначаються такі риси естетики постмодернізму як терпимість, гнучкість, плюралістичність, відкритість, антитоталітарний характер, принципіальна відмова від ідеї панування над природою, індивідом, суспільством. В цілому, привабливі характеристики естетики постмодернізму поєднуються з естетичною вторинністю, поверхневістю, втратою цілісності, автентичності та художньої автономності артефактів, емоційної спонтанності та ціннісних критеріїв творчості. Іхаб Хассан, один із теоретиків постмодернізму, виділив такі його головні риси як «невизначеність», «фрагментарність», «деканонізація», «втрата Я», «іронія», «гібридизація», «карнавальність», «сконструйованість» (Ihab Hassan, 1987). В рамках постмодерністської естетики зберігається усвідомлення взаємозв'язку трьох складових естетичного – історичного, теоретичного та, більшою мірою на сучасному етапі, практичного, на які спирається сучасне дослідження естетики. Постмодерністська естетика майже не розглядає метафізичні проблеми естетичної теорії. Специфіка постмодерністської естетики полягає у зміні інтересу з питань метафізики мистецтва до галузі **арт-практик**.

Наступним моментом змін в сучасній естетиці є **розширення меж мистецтва, об'єктів естетичного відношення**. Актуалізується **проблема визначення мистецтва**, яка фіксує проблематичність традиційного уявлення про межі мистецтва і критерії відділення мистецтва від немистецтва чи звичних речей, що оточують людину. Відбувається радикальне розширення творчих кордонів і через них розрив із традиційними очікуваннями публіки від мистецтва. З'являється «мистецтво» у сфері «немистецтва». Кордони сфери естетичного йдуть вже далеко за простір мистецтва і окупувають простір повсякденності. Естетичний простір стає важливою утворюючою ланкою життєвих побутових облаштувань. Сучасна естетика широко використовує нові художні прийоми та нові види художньої діяльності, такі як **інсталяція, перформанс, хепенінг, акція, відео-арт** та ін. В цьому плані постмодернізм продовжує лінію модернізму щодо звільнення суб'єкта від диктату традиції. В рамках постмодернізму вважається, що об'єкт не включає особливих ознак, що дозволяють йому стати естетичним об'єктом або витвором мистецтва, бо будь-яка річ здатна набути такого статусу залежно від інтенційної установки людини. Різниця між мистецтвом і немистецтвом має лише інституційну визначеність, позицію свідомості індивіда, на яку все ж таки впливає онтологічний статус об'єкта. Нові критерії естетичної оцінки арт-практик визначаються інституційно (кураторство), вони комерційно та конвенційно обумовлені, розташовуються в контексті певних установок естетичного сприйняття та естетичної точки зору на арт-об'єкт. Відбувається нівелювання класичних критеріїв естетичного смаку та естетичного виховання.

Незважаючи на постмодерністське **зневажливе відношення до традицій**, сучасна естетика все ж зберігає накопичені культурні цінності, інтерпретуючи їх у затребуваному, часто іронічному, сенсі. Тому що «традиція виступає найважливішою формою присутності ідеального, належного та нормативного у реальному світі. Вона виступає «каналом для проходження» цінностей у сферу повсякденності, закріплює їх у свідомості індивідів та угруповань, передаючись від покоління до покоління. За допомогою традиції здійснюється «входження» індивіда в культурно-історичний простір соціуму і засвоєння ним мов своєї культури, переконань та поведінкових практик. Традиція дозволяє

людині відчувати себе частиною етносу (спільності), співвідносити себе з минулими поколіннями, підтримувати та відтворювати соціокультурну ідентичність. Але в умовах соціальних трансформацій естетична спадщина переосмислюється, змінює ціннісні пріоритети й виявляє нові сенси та герої. Радикальність та інтенсивність масштабних соціальних перетворень призвели до того, що підвищується мобільність індивіда (він перестає бути прив'язаний до одного соціального та культурного середовища), відбувається перегляд способу життя, ціннісних основ особистості та усталених естетичних орієнтирів. Активність людини обумовлена більшою мірою особистісними устремліннями, ніж традиційними установками. В цьому аспекті характерна традиційність східного суспільства та його естетичного простору, і менш залежне від традиційних інститутів та норм західне суспільство. В форматі «центр-периферія», «молодь – старше покоління» останні більш консервативні щодо естетичних уподобань, точно так як місто більш схильне до новітніх естетичних віянь та експериментів ніж село. У постмодерністській естетиці здійснюється деконструкція класичних традицій та одночасно їх реконструкція, що пов'язана з запереченням перших смислів та одночасно складанням нових смислів. Постмодерністська естетика фіксує певне все ж таки повернення до традицій класичного мистецтва, коли звертається до традиційних образів минулого, використання старих форм та стилів. Але вони набувають зовсім іншого звучання, бо постмодерн використовує елементи спадщини минулого в основному в стилізаторських цілях і сама традиція перетворюється на симулякр.

Проникнення естетики майже у всі сфери життєдіяльності суспільства та людини обумовило появу такої тенденції як **естетизація**, яка становиться парадигмою сучасності. Людина перетворюється в споживача необмеженої кількості суспільних благ та послуг. Специфіка споживчої культури XXI століття – у сфері розширення та збагачення особистого досвіду. Людина облаштовує свій особистий простір під впливом моди та стилів життя, що транслуються засобами масової інформації, і за допомогою об'єктів дизайнерських розробок, естетизуючи матеріальний світ, цілеспрямовано формує ланцюжок бажаних вражень, які допомагають їй зберегти стабільність та гармонію, які є ключовими цілями її існування. В цьому людині допомагають

ЗМІ, Інтернет, культурна діяльність, оточення людини.

Зазначимо, що в нових художніх практиках поняття краси вже не є основним. Відбувається **естетизація потворного**, яка в сучасній культурній практиці стає етико-естетичною і правовою проблемою. Включення до процесу естетизації феноменів, які з позицій класичної естетики розуміються як потворне, набирає масштабні розміри. Використання в художній діяльності та в її результатах негативних явищ, показ потворних, жаклих та огидних особливостей навколишнього світу спрямоване на те, щоб зробити їх предметом естетичної насолоди. Можна виявити таку класифікацію **потворного**: а) як порушення порядку, нерівність та дисгармонія в об'єкті; б) як неточне та неправильне; в) потворне як остаточний розпад форми об'єкта. Треба відзначити різноманітність прояву потворного в арт-практиках сьогодення, які можна охарактеризувати як жакливі, жорстокі, страшні, шокуючі та огидні.

Постмодерністська естетика відчуває значний різноманітний політичний вплив, що ще більш підкреслює актуальність проблеми **можливості безлічі інтерпретацій** творів мистецтва. Сучасна естетика стоїть на позиції вільного тлумачення суб'єктом естетичних об'єктів, правомірності використання фантазійних парадигм в художній творчості і в їх сприйнятті користувачем. Осмислення творчості митців схильне в залежності від інтересів влади політичному «фарбуванню» і носить змінюваний характер. Художник наповнює реальність вільним смыслом, тобто грає з нею у своїй творчості. В рамках герменевтичного трикутника сучасна естетика зберігає складні взаємовідносини між автором естетичного об'єкта, самим об'єктом і споживачем, інтерпретатором естетичного об'єкта. В пошуках естетичної насолоди сучасній людині особливо допомагає Інтернет, який надає необмежені можливості знайти свої мистецькі уподобання.

Треба відзначити, що відбувається **інтелектуалізація** змісту мистецьких творів при збереженні поділу на елітарне та масове мистецтво. Це відбиває зростання рівня пізнавальної активності індивіда та його освітнього рівня. Має місце семантична насиченість, складна структура художніх творів, зростання інформаційної, пізнавальної складової в творах мистецтва.

Входять в обіг нові естетичні категорії, такі як «тривіальне», «банальне», «похабне». А поняття **кітч** і **кемп** виступають як провідні категорії постмо-

дерністської естетики. Так, поняття «кемп» (camp) походить від французького *se camper*, що означає «приймати позу надмірної манірності». Перше англійське визначення цього терміну, що з'явилося в Оксфордському словнику англійської мови у виданні ще 1909 року, відповідало найпопулярнішим сучасним уявленням про camp: «показний, перебільшений, напускний, театральний; женоподібний чи гомосексуальний; Якщо це й не синонім стереотипного чоловічого гомосексуалізму, то, згідно з одним з визначень Оксфордського словника (Oxford English Dictionary, 2023), він тісно пов'язаний з ним. Постмодернізм розглядає кемп як певний тип чутливості, який не приписувався будь-якій вузькій групі. Але спочатку кемп був відмінною рисою чоловічих гей-спільнот, де в основі цієї чутливості – сприйняття гомосексуальності як дотримання чоловіком соціальної ролі жінки та набуття в усьому жіночності. Можна виокремити два основних компоненти кемпу – це характерні приклади жіночої поведінки, що позначаються на сленгу *swish* (плавна жіноча хода, м'які жести, фальцет, характерна лексика) і *drag* (носіння одягу, що стійко асоціюється з певною гендерною роллю, обличчям іншого гендера). Кемп як особливий тип чутливості характеризується певним співвідношенням естетичних категорій краси та каліцтва, серйозного та фривольного, наївності та маньєризму, стилю та змісту. Специфіка кемпа – фривольність (гра), надмірність форми, підкреслена свідомо орієнтація на штучність та естетизм, що відсуває, затемнює зміст. В цілому треба відзначити підвищений інтерес сучасної естетики до такої групи як ЛГБТ, особливостей їх соціального буття, світоглядних настанов та ціннісних орієнтирів.

Постмодерністська естетика розповсюджено використовує також таку категорію як **кітч**. Кітч, або Кіч (англ. *Kitsch* – вульгарність, несмак, трюк) – категорія мистецтва, що характеризується спрямуванням на те, аби виглядати, як «високе» мистецтво, наслідуючи його зовнішні риси, але використовуючи дешеві матеріали і методи виготовлення. Кітч – це переважно масове мистецтво, що робить ознаки дорогого, елітарного мистецтва доступними для загалу. Чеський теоретик мистецтва Томаш Кулка описував, що кітчове мистецтво наслідує дороге, нетривале чи складне у виготовленні та підтриманні мистецтва. Наприклад, замість букету з живих квітів пропонує букети, виготовлені з пластику чи паперу; замість дорогоцінних прикрас – дешеву біжутерію, тільки подібну зовні; замість виконаних

на індивідуальне замовлення картин – копії, що продукуються в багатьох примірниках. Головна мета кічу – здаватися дорожчим чи якіснішим, ніж він є насправді. Згідно з Т. Кулкою, дві головні ознаки кітчю: 1) він має схвалення в загалу та 2) розглядається (принаймні мистецько освіченою елітою) як поганий. Три правила кітчю: – кітч зображає прекрасний чи емоційно заряджений предмет; – зображуваний предмет не збагачує суттєво асоціації споживачів, що пов'язані із зображуваним предметом (Kulka T., 1988).

Підсумовуючи, зазначимо наступне. Логіка змін сучасної естетики характеризується постмодерністським форматом, розширенням меж

художньої діяльності, інтересом до арт-практик, естетизацією потворного, використанням нових категорій й поширенням таких категорій як кітч і кемп, появою нових художніх прийомів та нових видів художньої діяльності, інтересом до проблем людей з нетрадиційною сексуальною орієнтацією, акцентуванням на можливості безлічі інтерпретацій творів мистецтва. Заперечуючи традиції класичної естетики, постмодерністська естетика створює власні, бо традиція виступає формою збереження й розвитку суспільства. **Перспективою подальших досліджень** в цьому напрямку є з'ясування сутності, видів та принципів існування арт-практик сучасності.

Список використаних джерел

- Camp. Oxford English Dictionary (OED). URL: www.oed.com
Guyer Paul. A History of Modern Aesthetics, 3 volumes. Cambridge : Cambridge University Press, 2014. 668 p.
Ihab H. Toward a Concept of Postmodernism (From The Postmodern Turn, 1987).
Kulka T. Kitsch. *British Journal of Aesthetics*. 1988. Vol. 28. № 1. Winter. С. 18–27.
Staubmann H. Sociology in a New Key: Essays in Social Theory and Aesthetics. Springer International Publishing A&G, 2022. 127 p.

References

- Camp. Oxford English Dictionary (OED). URL: www.oed.com
Guyer Paul (2014.). A History of Modern Aesthetics, 3 volumes. Cambridge : *Cambridge University Press*. 668.
Ihab H. (1987). Toward a Concept of Postmodernism (From The Postmodern Turn, 1987).
Kulka T. (1988) Kitsch. *British Journal of Aesthetics*. Vol. 28. № 1. Winter. 18–27.
Staubmann H. (2022). Sociology in a New Key: Essays in Social Theory and Aesthetics. Springer International Publishing A&G. 127.

LYUDMYLA, KRYVEGA – Doctor of Philosophical Sciences, professor, professor of the Department of Social Philosophy and Public Administration, Zaporizhzhia National University (Zaporizhzhia, Ukraine)
E-mail: ukra29@i.ua
ODCID iD: <http://orcid.org/0000-0002-4122-6183>

KATERYNA, SUKHAREVA – associate Professor of the Department of Business Administration and Management of Foreign Economic activity, Zaporizhzhia National University (Zaporizhzhia, Ukraine)
E-mail: esuhareva030@gmail.com
ODCID iD: <http://orcid.org/0000-0002-3994-2869>

MODERN AESTHETICS: THE LOGIC OF CHANGE

Abstract

An urgent and important task today is the analysis of the logic of changes in modern aesthetics, its areas of interest and evaluation judgments. It should be noted that the aestheticisation of the environment, life and society as a whole is becoming a paradigm of modernity. Therefore, it is of scientific interest to study the logic of changes in contemporary aesthetics, the issues and categories of aesthetic theory of our time. The purpose of the article is a socio-philosophical analysis of the problems of contemporary aesthetics, the logic of changes in the aesthetic theory of modernity. **The object of research** is the phenomenon of modern aesthetics, and **the subject of research** are the features of modern aesthetics that determine the direction of the logic of changes in the aesthetic space. **The results of the research** are that it is emphasized that the logic of changes in modern aesthetics is characterized by the postmodern format, the expansion of the boundaries

of artistic activity, interest in art practices, the aestheticization of the ugly, the use of new categories and the spread of such categories as kitsch and kemp, the emergence of new artistic techniques and new types of artistic activity, interest in the problems of people with non-traditional sexual orientation, emphasis on the possibility of many interpretations of works of art. The logic of changes in contemporary aesthetics is characterised by a postmodern format, expanding the boundaries of artistic activity, interest in art practices, aestheticisation of the ugly, the use of new categories and the spread of such categories as kitsch and camp, the emergence of new artistic techniques and new types of artistic activity, interest in the problems of people with non-traditional sexual orientation, and an emphasis on the possibility of multiple interpretations of works of art. Rejecting the traditions of classical aesthetics, postmodern aesthetics creates its own, as tradition is a form of preservation and development of society. In search of aesthetic pleasure, the Internet is of particular help to modern people, as it provides unlimited opportunities to find their artistic preferences. **The prospect of further research** in this direction is to clarify the essence, types and principles of the existence of modern art practices.

Keywords: aesthetics, aestheticization, art, postmodernism, art practices, aestheticization of the self-destructive, categories of aesthetics.

© The Author(s) 2023

This is an open access article under
the Creative Commons CC BY license

Received date 15.02.2023

Accepted date 01.03.2023

Published date 15.03.2023

How to cite: Кривега Людмила, & Сухарева, Катерина. Сучасна естетика: логіка змін. Humanities studies : Collection of Scientific Papers / Ed.V. Voronkova. Zaporizhzhia : Publishing house “Helvetica”, 2023. 15 (92). P. 27–32.

doi: <https://doi.org/10.32782/hst-2023-15-92-03>